

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

Interculturalitat dins les aules de primària

Carolina Aguilera Bailón

Grau d'Educació Primària

Any acadèmic 2019-2020

DNI de l'alumne: 45372145E

Treball tutelat per Ana María Franco Sánchez

Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor		Tutor	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☒	☐

RESUM

El treball s'ha estructurat fonamentalment en dues parts, una primera part més teòrica sobre els conceptes més importants que emmarquen aquest treball i la segona part s'orienta a un estudi basat en revisions bibliogràfiques sobre línies d'investigació i com es pot aproximar l'escola a un context més intercultural i inclusiu.

Actualment Espanya, de cada vegada més, està caracteritzada per una societat intercultural i dinàmica, la qual està en constant canvi. La comunitat educativa ha de saber fer front als canvis que es produeixen en els diferents contextos i adequar-se introduint canvis o modelant la seva manera d'educar i transmetre coneixements als alumnes respectant la diversitat. Aquesta realitat innegable, implica que els mestres hagin d'assolir un compromís per formar-se de manera permanent per poder afrontar els canvis i donar una resposta inclusiva de qualitat a tota la societat. El sistema educatiu espanyol ha d'actuar en conseqüència segons els diferents factors i entendre la interculturalitat com una oportunitat per dotar a la escola com una institució inclusiva.

Paraules clau: Interculturalitat, educació, diversitat, inclusió, oportunitat.

ABSTRACT

This work has been fundamentally structured in two parts. Coming first, a more theoretical part about the most important concepts that this work encompasses. Secondly, a part based on a study of different bibliographic reviews about investigation lines and how to bring closer the school to a more intellectual and inclusive context.

Nowadays Spain is characterized by an intercultural and dynamic society, which is constantly changing. The educational community must know how to face changes that happen in different contexts, moreover, it must adapt to those situations introducing new ways of education or restructuring its way of educating and provide knowledge to all students taking diversity into account.

The same occurs with schoolteachers, who have to develop all of their qualities to be able to face all kind of situations and changes and give a good quality an inclusive response for all the society.

The Spanish educational system must act in consequence taking into consideration different factors and it must understand interculturality as a chance of improving the school as an inclusive institution.

Keywords: Intercultural, educate, diversity, inclusion, chance.

Índex

1. Introducció: Descripció i justificació del tema elegit.....	4
2. Objectius.....	5
3. Metodologia.....	6
4. Marc teòric.....	7
a. Definició de cultura.....	7
b. Definició de diversitat cultural.....	8
c. Definició d'interculturalitat.....	10
d. Definició de multiculturalitat.....	11
e. Definició d'educació inclusiva.....	12
5. Línies d'investigació.....	13
a. Estudi ètnia gitana.....	15
b. Estudi dels marroquins.....	18
c. Estudi dels romanesos.....	20
6. La interculturalitat, facilitador de l'educació inclusiva.....	21
7. Intervenció dins les aules.....	23
a. Role-playing.....	25
b. Connexió intercultural.....	26
c. Webquest.....	27
d. Analitzem imatges.....	27
e. Treball cooperatiu.....	28
f. Tutoria entre iguals.....	28
g. Jornades interculturals.....	29
h. Treball amb les famílies.....	30
8. Conclusions.....	31
9. Bibliografia.....	33

1. Introducció: Descripció i justificació del tema elegit

L'elecció del tema ha estat una tasca difícil, donat l'amplitud de línies temàtiques i el ventall de modalitats pròpies del Treball de Final de Grau (TFG endavant).

Finalment el tema elegit és "*Interculturalitat dins les aules de primària*" amb una mirada inclusiva, ja que hi ha la intenció, quan la situació actual generada per la COVID-19 ho permeti, per poder realitzar les pràctiques de menció d'Audició i Llenguatge (AL) en el regne del Marroc.

Aprofitant aquesta possible experiència, es podria observar la diversitat de l'alumnat i així poder comparar-ho amb l'alumnat que tenim en les aules espanyoles. De cada vegada va augmentant el nombre d'estudiants que procedeixen de diversos països estrangers a Espanya. Principalment hauríem de conscienciar als estudiants oferint una visió més ampla i inclusiva de l'educació. Poder arribar al punt d'aconseguir de manera global l'educació inclusiva en els centres implicarà un gran treball i esforç per part de tota la societat, però en gran mesura per part de l'equip docent.

Abans de tot hauríem de conèixer que significa el concepte d'interculturalitat i les implicacions a les que repercuteix tant socials com educatives.

L'educació intercultural és un enfocament dins l'àmbit educatiu, el qual intenta respondre a tota la diversitat dels diferents grups ètnics i culturals que conviuen junts dins una mateixa societat. S'ha d'intentar dur-ho a terme amb una visió global, interdisciplinària i transversal. Són propostes educatives que intenten desenvolupar-ho en totes les àrees del currículum, interrelacionant unes amb les altres sense ser independents, ja que en l'educació tot està lligat entre sí. Per tal de que una educació sigui eficient ha d'estar relacionada amb la resta de matèries curriculars i ha de ser propera a la realitat de la societat.

La interculturalitat ens fa més rics com a persones, en el sentit de que tenim l'opció de poder aprendre una altra llengua estrangera, i és una oportunitat que mai s'ha de deixar de banda. No l'hauríem de veure com un problema sinó com un canvi diferent del qual podem treure molt de profit.

A més, és important saber la relació que s'estableix entre el terme d'interculturalitat i de l'educació inclusiva, ja que són dos conceptes que estan relacionats un amb l'altre.

Amb l'educació inclusiva es pot arribar al terme d'escola per a tots, ja que aquest model educatiu cerca aconseguir la igualtat humana intentant reduir les diferències que podem trobar en una escola entre les diferents persones (Parrilla, 2002).

Aquest treball gira en torn a dos conceptes bastant interrelacionats entre ells mateixos, els quals són l'educació inclusiva i l'educació intercultural. Tal i com explica Delbury (2020):

En las últimas dos décadas se desarrollaron en paralelo la educación inclusiva, una iniciativa de la educación especial como respuesta a una mejor atención de las necesidades del alumnado con discapacidad, y la educación intercultural, como respuesta a una educación más adecuada a las demandas de los grupos étnicos. Ambas, educación inclusiva e intercultural operan a través de la implementación de programas de atención en la escuela tradicional con impactos directos en el aula de clase. (p.3)

Principalment es centra en les persones que poden ser un focus de marginalitat o que poden sofrir l'exclusió social per part de la comunitat, per això s'ha de treballar de manera profunda des de les escoles, partint d'un context on han augmentat les desigualtats i les situacions de vulnerabilitat, provocant una gran diferència econòmica entre els propis habitants d'un país, marcat per un context afectat per una greu crisi econòmica, la qual ha incrementat l'exclusió social (Domingo & Morales, 2017).

Sempre s'hauria de partir del respecte, l'educació i la tolerància, entre altres i evitar l'exclusió, o al menys fer un intent per tal de començar a reduir-la i per aconseguir-ho s'han de canviar o renovar moltes normes que provenen del govern central.

Segons Escudero & Martínez (2011):

La educación inclusiva no solo supone el derecho de personas con procedencias, bases y capacidades diferentes a entrar y permanecer en las escuelas, sino también una reestructuración y cambios de las organizaciones educativas y del sistema en su conjunto en orden a responder a todos los estudiantes. (p. 92-93)

2. Objectius

Com a futurs docents, s'han de promoure que es compleixin una sèrie d'objectius per tal de poder complir el nostre repte que és el de conviure en societat de manera cívica i responsable amb la resta de persones amb les quals ens relacionem. Per poder arribar a aquest punt s'ha de promoure el respecte entre totes les cultures, religions i ètnies diferents que existeixen, i no basta només amb el respecte sinó que també han de ser acceptades. Així ho explica Essomba (1999):

Los objetivos de la educación intercultural cumplan la triple condición de una función transformadora, de control de proceso y prospectiva, así como apostar porque su naturaleza responda a los conocimientos, las voluntades y las prácticas de los miembros de la comunidad educativa. (p.14)

Tots aquests objectius s'han de plantejar amb una visió flexible, el més important és el camí que es construeix i no tant la meta final. Un element molt important per poder arribar a introduir

el concepte d'interculturalitat a les aules és afavorir la comunicació i la convivència de tots, no només entre els iguals, d'alumne a alumne o de professor a professor, sinó de manera global. L'objectiu general del present treball final de grau (TFG) seria: estudiar la interculturalitat a les aules de primària com una oportunitat per caminar cap a una educació inclusiva.

Com a objectius més específics d'aquest TFG es plantegen els següents:

- Conèixer quines són les línies d'investigació actuals en relació a la interculturalitat i l'educació inclusiva.
- Dur a terme un estudi de la interculturalitat com un facilitador per fomentar l'educació inclusiva a l'etapa d'educació primària.

3. Metodologia

Aquest TFG ha estat des del primer moment orientat a l'estudi de la interculturalitat, i tots aquells conceptes relacionats, amb la finalitat d'aconseguir aproximar-nos a una societat on predomini l'educació inclusiva. Aquella educació que no té en compte els trets característics ni culturals de les persones, on s'integren a totes a partir de la base del respecte i la tolerància, amb la premissa de que tots som diferents.

Per elaborar aquest projecte, inicialment s'ha desenvolupat una sèrie de definicions per determinar un marc conceptual. Una vegada presentats i desenvolupats aquests conceptes, al voltant dels quals pivota el treball, s'ha fet una revisió de les diferents línies d'investigació, caracteritzades per diversos grups de població que són molt representatius al nostre país, Espanya.

Una vegada recollides les línies d'investigació, se centrarà en les diferents pràctiques educatives que s'han dut a terme en diferents localitats, sempre basant-se en uns estudis qualitius.

Es parteix de la idea de què si es coneixen quins són els factors de risc més important, la societat pot actuar en conseqüència, anticipar-se i reduir a través de diferents mitjans, situacions de conflicte causades per manifestacions de racisme o xenofòbia, o qualsevol tipus d'exclusió social per raons d'origen social, cultural o lloc de naixement. Per aquest motiu s'han explicat uns determinats documents que formen part d'un centre escolar, tots aquells que poden estar relacionats amb la interculturalitat.

Es considera una necessitat que s'iniciï un procés de sensibilització dirigit als centres a favor de promoure una educació que sigui intercultural i que alhora esdevingui un motor a favor d'una escola inclusiva, com a passa prèvia per a què a les aules es desenvolupin activitats multiculturals. La pluralitat de les activitats han de fomentar el respecte i la tolerància com a actituds que promouen la bona convivència al centre i a les aules, les quals podrien convertir-

se en pràctiques caracteritzades com a inclusives. Per aquest motiu, en el següent treball, es proposen una sèrie d'activitats i tallers que es poden desenvolupar ja sigui dins una classe com en altres espais l'escola en general. Aquestes activitats estan emmarcades dins l'àmbit de l'educació intercultural fomentant l'educació inclusiva.

4. Marc teòric

Al tractar el terme d'interculturalitat primer s'ha de situar en una posició externa i observar d'on prové i perquè actualment aquest terme té tanta importància en la nostra societat, per a poder actuar en conseqüència i fer front a la diversitat que trobem dins les nostres escoles. Però, estam preparats? L'article publicat per Alonso & Martínez (2011) afirma que:

La escuela constituye un contexto donde se producen y reproducen (Bourdieu & Passeron, 2004) las dinámicas sociales del contexto en el que ésta se inserta; de modo que las instituciones educativas han ido implementado estrategias de acción, en respuesta a las demandas derivadas de la diversidad cultural (y variables asociadas a la misma como las socio-económicas). (p.32)

Per això és imprescindible entendre una sèrie de conceptes com el terme de diversitat, inclusió, cultura, multiculturalitat i interculturalitat poden afavorir en el procés per aconseguir una educació inclusiva. Són essencials ja que sense el coneixement d'aquests conceptes i tot allò que impliquen seria impossible adoptar (Delbury, 2020) una educació justa, de qualitat i sense discriminacions basada en que tots els nins tinguin els mateixos drets que la resta i siguin tractats per iguals.

A continuació, es desenvolupen els conceptes considerats clau que emmarquen i que serveixen de marc teòric del present treball, entre els que podem trobar: cultura, diversitat cultural, interculturalitat, multiculturalitat i educació inclusiva.

a. Definició de cultura

Es començarà definint i explicant el concepte de cultura. Resulta ser una definició molt àmplia, bàsicament ajuda a entendre com són les persones o un grup de persones segons les diferents característiques que aquestes presenten. Aquest concepte dóna lloc a l'obertura d'un gran debat i del qual es té varies definicions, derivades de múltiples estudis realitzats per persones que han dirigit els seus coneixements en aquesta àrea per poder aprofundir més sobre el tema.

Segons (Grimson, 2008) va ser un concepte relacionat en els seus inicis amb l'àmbit ètico-polític. Dins l'antropologia la cultura estava enfrontada a totes aquelles teories racistes que només es basaven en remarcar les diferències que hi havia entre les persones. Aquestes

diferències només es centraven en els factors biològics i factors genètics, és a dir basats en les característiques hereditàries de les persones, aquelles diferències marcades dins els seus gens i que no es poden canviar.

És important que per comprendre una cultura, s'ha de saber deixar de banda el model etnocèntric, tenir la capacitat de deixar de veure el món de manera subjectiva només basant-se en les experiències pròpies o en l'entorn en el qual aquella persona viu, perquè no totes són iguals i s'hauria de tenir una ment oberta per poder entendre que hi ha vàries cultures arran del món, i això és el que fa ric a un país.

Una altra visió del concepte de cultura és la que ens proporciona (Millán, 2000) qui menciona que té varis significats segons la concepció en la qual ens centrem, ja sigui humanista, antropològica, sociològica o psicoanalista. Aquella concepció que fa a una persona culta i instruïda en la vida és la concepció humanista, gràcies al desenvolupament de les seves facultats intel·lectuals a partir de la música, la literatura, inclòs els viatges que es realitzen; fa referència al fet de conèixer món, veure la manera de com viuen i com es relacionen les altres persones. El concepte sociològic es basa en tots aquells processos humans, però inclou la ciència i la tecnologia que fa referència a un lloc o un país. Molt semblant al concepte antropològic, el qual es veurà a continuació, però que aquest té una visió del present tenint en compte el passat, ja que hi ha molts elements que han condicionat que una cultura sigui d'una manera o d'una altra, com per exemple els mites o les costums dels avantpassats.

Per a Millán (2000) la concepció antropològica es basa en:

Indica una forma particular de vida, de gente, de un período, o de un grupo humano"; está ligado a la apreciación y análisis de elementos tales como valores, costumbres, normas, estilos de vida, formas o implementos materiales, la organización social, etc. (p.3)

Aquest significat és el que s'hauria de transmetre en els centres educatius, entendre que no només hi ha una cultura en el món, ni només una manera de viure o entendre la vida, com més assolit estigui aquest concepte més fàcil s'arribarà a una societat sense prejudicis i una comunitat inclusiva.

b. Definició de diversitat cultural

Una vegada explicat el terme cultura, ara s'ha d'emmarcar en un context relacionat amb aquest treball, és a dir, centrat en la diversitat cultural.

Com s'ha esmentat anteriorment, el context sociocultural espanyol amb el pas del temps ha anat canviant, ja que a partir del 1998 fins al 2008, Espanya va sofrir una evolució ràpida i

sostinguda, on la població estrangera va passar de comptabilitzar l'1,6% de la població espanyola a un 11,4%, encara que es va produir una ralentització a l'any 2008, degut a la crisi econòmica que sofria Espanya en aquells moments (Suescún, 2013).

Degut a això, el context sociocultural espanyol va canviant, es fa més dinàmic i a més, s'ha d'afegir a aquesta situació, que de cada vegada s'estableixen més nexes i relacions amb més nombre de persones, degut a l'expansió que ha tingut l'ús de la tecnologia i la comunicació en la nostra societat durant els darrer anys, on s'ha vist afavorida la globalització o mundialització (Rodríguez & de Prado, 2018).

Es pot destacar al pedagog Paulo Freire com un home molt important dins l'àmbit de l'educació i la filosofia. La seva pedagogia es basa en el fet de conèixer primer a les persones per tal de poder garantir el respecte i així poder acollir-les en la seva diversitat, però per tal d'aconseguir-ho és necessari fomentar el respecte, el llenguatge i la potenciació de la cultura (Aguado, 2020).

Segons Verdeja (2020) la pedagogia de Paulo Freire es fonamentava en:

Su pedagogía parte del principio de que para educar a las personas hay que conocerlas, respetarlas y acogerlas en su diversidad. Para lograrlo se fundamenta en el respeto, aceptación y potenciación de la cultura, lenguaje y experiencia de los educandos. (p.544)

Paulo Freire va ser una persona que va tenir un gran pes en l'àmbit de l'educació i encara més en l'evolució que ha sofert la institució escolar, tal com la coneixem avui en dia. Basat en una escola convertida en una via eficaç per a construir i adquirir els coneixements, per desenvolupar i aconseguir en la seva comunitat educativa, és a dir, en tot l'equip docent i en els alumnes, una ment oberta cap a la diversitat i canvi. Tenir la capacitat de poder aprendre de totes les situacions de la vida, així com respectar i també aprendre de totes les persones. Intentar eliminar de la ment, que una persona sense estudis té capacitats intel·lectuals inferiors (Pallarès, 2014).

La definició com a tal de diversitat cultural segons Álvarez & Urbano (2013):

Grado de variación cultural en ciertas áreas geográficas en las que coexisten diferentes culturas. [...] organizaciones como la UNESCO consideran que la diversidad cultural es patrimonio común de la humanidad y por lo tanto, ha fijado políticas y estrategias favorables para la conservación y promoción de las culturas existentes. La diversidad cultural incluye entre otras, variaciones étnicas, lingüísticas, religiosas. (p.155)

Una de les finalitats a aconseguir amb aquest TFG és aprendre tenint com a base una escola, i a ser possible una societat, basada en la diversitat cultural que ens permetrà valorar l'oportunitat que tenim d'aprendre d'altres cultures diferents, sempre des d'un punt del respecte. No només s'ha de caracteritzar a les persones partint de la cultura d'una d'elles, sinó que existeixen altres factors també molt importants i destacables que fan possibles l'aproximació a diferents

persones, ja sigui per compartir la mateixa religió, el mateix idioma, lloc de residència o procedir de la mateixa ètnia. No hi ha un model de persona que sigui el correcte, només aquell que sap viure en societat basant-se en la diversitat i respecte, prendre la diversitat cultural com una oportunitat per enriquir-nos.

L'escola ha de garantir la heterogeneïtat dels seus alumnes, així com la diversitat, per tant es necessari adaptar tots els agents educatius ja que són els principals integrants d'afavorir i respondre a les necessitats dels alumnes i de tota la societat.

És important garantir la inclusió de tots els alumnes per poder lluitar en contra de la discriminació, donant veu a tots aquells que estiguin implicats. No s'ha de confondre el terme d'inclusió dels alumnes o part de la població que únicament presenta alguna dificultat motriu, congènita, etc, que pot produir una discapacitat; sinó que el significat d'aquest concepte va més enllà, engloba a totes les persones que en qualsevol moment de la seva vida puguin sofrir l'exclusió de la societat a causa de diferències en la raça, el sexe o qualsevol dificultat que presenti que no permeti realitzar o efectuar de la mateixa que la resta les diverses situacions que et presenta la vida.

Segons López (2012)

El principio fundamental en el que se apoya la educación inclusiva no es, pues, otro que el que todas las escuelas deben proporcionar a todos y cada uno de los alumnos una educación tan ordinaria como sea posible, adaptándose a las necesidades de cada uno. (p.177)

Intentar aconseguir que tots els individus que es poden trobar en situacions com les expressades abans, en moments d'exclusió o segregació puguin optar als mateixos drets que la resta de persones. Es requereix la presència, participació i el progrés de tots els alumnes, eliminant les possibles barreres que es puguin crear.

c. Definició d'interculturalitat

Com a factor principal per a poder entendre el concepte en torn el qual gira aquest TFG, s'ha de fer referència al terme d'interculturalitat. Referint-se a la inclusió de tot l'alumnat i no només centrant en els estudiants estrangers, el qual permet trobar una àmplia gama de diverses cultures que conviuen en una mateixa aula/centre.

Segons (Dietz, 2017) el concepte d'interculturalitat fa referència a les relacions de comunicació i d'interacció que existeixen entre les diferents persones i grups, que formen una certa societat, però que aquestes tenen unes identitats a nivell culturals que són específiques unes amb les altres, són diferents, però a la vegada igual de vàlides. El significat d'aquest concepte ha anat

evolucionant amb el pas del temps, i a dia d'avui, també es coneix com les relacions que s'estableixen dins una societat i que defineixen una sèrie de conceptes, tals com la etnicitat, la llengua que usen per a comunicar-se o relacionar-se, la religió o la nacionalitat adoptada.

Quan es fa referència a la interculturalitat s'entén com la coexistència de diversos grups humans que tenen cultures i tradicions diferents, que són identificatòries per ells, però això no significa que una sigui millor o pitjor que altres.

Es pot definir interculturalitat segons Peñalva & Aguilar (2011): “se fundamenta en la posibilidad del contacto entre culturas en términos de igualdad, tomando como fundamento principal la teoría de la comunicación” (p.77).

El terme interculturalitat es fonamenta en la base de la tolerància, el saber viure amb persones que no són iguals entre elles, partint de la base del respecte. Aquest és un dels reptes a aconseguir, conviure a partir d'establir relacions intentant ser el més respectuós, amb una ment oberta, positiva i creativa a la vegada, per tal d'intentar treure el màxim profit a aquesta situació i aconseguir ser tots uns beneficiaris. Per poder arribar a aquest punt és necessari que cada persona sigui perseverant amb els seus ideals per tal de no perdre la identitat cultural que els caracteritza (Poats, 2010).

S'entén el concepte d'interculturalitat com la interacció que es produeix entre diverses cultures que conviuen en una mateixa regió i es basen en el respecte i la tolerància d'unes amb les altres. S'aprofita aquesta interacció per aprendre nous costums, religions o maneres de veure i viure el món diferents a les d'altres cultures. Totes i cada una d'elles, igual de respectables que les altres.

d. Definició de multiculturalitat

La multiculturalitat, tal i com indica el seu nom, està formada per la partícula multi- , fent referència a “més d'un” i complementada per la paraula cultura. Per tant, aquest concepte s'entén com a la convivència de diferents cultures en un mateix espai o una mateixa regió, cada una caracteritzada per diferents factors, entre els que es pot destacar les creences, religions, etc. Mitjan la promoció de l'educació multicultural, es vol aconseguir segons Castaño, Moyano & del Castillo (1997): “Eliminación de la tendencia a estereotipar a los estudiantes de acuerdo con sus identidades étnicas, y en una contribución a la promoción de una exploración más profunda de las similitudes y diferencias entre estudiantes de diferentes grupos étnicos” (p.243).

L'educació multicultural ha d'estar basada en una diversitat en els continguts que transmeten a la població, per tal de garantir l'accés dels diversos tipus d'alumnes al coneixement. Fomentar al màxim possible als nostres alumnes sobre la importància d'aprendre a partir de la diversitat

cultural i preparar-los per conèixer una sèrie de recursos essencials, entre ells conèixer la diversitat i les diferències que existeixen entre cultures. Conscienciar a la societat que existeixen desigualtats socials i com podem afrontar-les i resoldre-les de la manera més correcta (Castaño, Moyano & del Castillo, 1997).

Com a conclusió, es pot observar que el terme d'interculturalitat i multiculturalitat mantenen un fort lligam entre ells, però quina és la diferència entre aquests dos conceptes?

Segons De-Juan-Vigaray, Meroño & Bueno (2014) la diferència entre interculturalitat i multiculturalitat es basa en:

El término multiculturalidad [...] no implica un enriquecimiento entre culturas. Por otro lado, el concepto interculturalidad sí que implica la comunicación comprensiva entre las distintas culturas que conviven en un mismo espacio, dándose un enriquecimiento mutuo, y un reconocimiento y valoración entre las distintas culturas, en un marco de igualdad. (p.48)

e. Definició d'educació inclusiva

Finalment, per concloure aquesta investigació sobre els diferents conceptes que engloben el tema d'aquest TFG, podem destacar el terme d'inclusivitat. Abans, com s'ha esmentat, a partir de la multiculturalitat, interculturalitat, etc., l'objectiu principal és poder arribar a una societat on es tracti a totes les persones amb els mateixos drets, per tant, aquí s'introdueix el concepte d'educació inclusiva. (Llera, 2011) indica que segons la definició que donava la UNESCO (2008), l'educació inclusiva és un procés que ha de garantir una educació de qualitat a tota la comunitat, basada en la diversitat i les diferents necessitats que tenen els alumnes, també tenir en compte les habilitats i característiques de la població i les expectatives d'aprenentatge dels estudiants, sent primordial la possibilitat d'eliminació de tot tipus de discriminació.

L'aplicació d'una educació inclusiva proporcionarà una sèrie d'avantatges, a nins que presenten necessitats específiques especials o d'aprenentatge, i també a nins que no presenten dificultats. En l'estudi que es va dur a terme en un centre educatiu, es va poder observar com l'aplicació d'una educació inclusiva podia presentar beneficis reals; entre el que es pot apreciar un desenvolupament i creixement de les persones caracteritzat per ser de més qualitat, on els membres que formen l'escola saben acceptar a ells mateixos, poder donar la benvinguda a la diversitat, beneficiar a tot l'alumnat, facilitar la igualtat en l'accés a una educació lliure i igual per a tots dins l'àmbit educatiu dins l'aula ordinària (Morilla, 2016).

Es va realitzar una proposta educativa, amb una perspectiva cap a la diversitat, que es basava en dur a terme una sèrie de tallers, integrats per activitats didàctiques per tal d'afavorir el treball cooperatiu i la construcció pròpia i col·lectiva del coneixement per deixar de banda les

diferències des d'un punt de vista marcades únicament pel gènere, la nacionalitat, la religió o la presència de qualsevol discapacitat. El resultat d'aquesta proposta duta a terme en una escola va mostrar que era necessari treballar més amb els cursos inferiors, és a dir, educació infantil i primària, sobre el concepte de la diversitat, per tal de poder conèixer i que siguin capaços d'anar adquirint un coneixement i una actitud crítica en vers del que implica el respecte a la diversitat (Aguero, 2007).

L'educació inclusiva es basa en el suport que haurien d'aportar diferents membres de la societat educativa, no només per part del tutor o mestre sinó entre iguals, tal com quan es trobi un altre mestre/especialista que dona suport dins l'aula i sobretot, el suport que poden aportar les famílies. Tot això que s'ha esmentat, és un factor molt important per a la lluita de la igualtat i afavorir la diversitat, per arribar a l'eliminació de les barreres que a vegades es presenten al llarg de la vida.

Gràcies a les definicions esmentades anteriorment, és més fàcil entendre els conceptes sobre els quals gira en torn aquest treball de final de grau i poder veure les interrelacions que mantenen uns conceptes amb els altres.

Dins l'àmbit de la inclusió, es pot trobar dos enfocaments diferents tal i com explica (Garcia, 2017), per una banda es troba la vessant inclusiva i per un altra, la segregacionista. La inclusiva és considerada primordial per treballar de manera cooperativa amb l'alumne estranger dins l'aula quotidiana, tal com afirma (Barrios Espinosa & Morales Orozco, 2012) mostra un millor rendiment del nivell educatiu tant dels nins estrangers, com els natis.

Seguint amb l'idea de (Garcia, 2017) l'altre model, el segregacionista, el solem trobar en diferents comunitats, és aquell que duu a terme la seva pràctica fora de la classe quotidiana, es basa en treure a l'alumne de manera individual i amb una atenció més focalitzada, però s'està duent a terme sense la interacció amb els seus companys. Es va realitzar una enquesta on es pot trobar les opinions que tenen els membres de l'escola, els alumnes i les seves respectives famílies. Els resultats varen decantar-se cap a un posicionament a favor del model segregacionista, ja que es creu que el nin pot obtenir una millor atenció per part dels professionals, dins l'aula d'ajuda destinada a l'aprenentatge individual de la llengua espanyola.

5. Línies d'investigació

Com s'ha apuntat al principi d'aquest treball, entre els objectius proposats un d'ells era conèixer quines són les línies d'investigació actuals dins el nostre país, Espanya i entendre la relació entre la interculturalitat i l'educació inclusiva.

La interculturalitat s'entén com un concepte molt ampli on totes les persones conviuen amb altres cultures, maneres de pensar diferents, etc. Per aquest motiu, ara a continuació es centrarà en un grup de persones caracteritzades per uns trets específics, entre els quals podem destacar gitanos, àrabs, romanesos, etc.

El sistema educatiu espanyol té com a premissa, seguint els valors impulsats per la Constitució, els següents principis segons (BOE, 2006):

- Garantir la qualitat de l'educació igualitària per a tota la població, sense excepcions.
- L'equitat, garantida per la igualtat d'oportunitats a partir del desenvolupament de cada persona en quant a l'educació, la inclusió, igualtat davant de qualsevol acte de discriminació i actuar per eradicar les desigualtats personals, econòmiques, culturals i socials.
- Afavorir la transmissió de valors com el respecte, la tolerància, la solidaritat davant de qualsevol circumstància i persones.
- Ser capaços d'introduir canvis en l'àmbit de l'educació per tal d'adaptar-ho a una societat que està en continu canvi.
- Proporcionar una orientació educativa que motivi a aconseguir una educació integral de coneixements i valors.

Aquests haurien de ser un dels principals drets que ha de garantir el sistema educatiu espanyol, garantir una societat que sigui multicultural, saber no només viure, sinó també conviure entre diferents persones que tenen trets característics de religió, cultura, etc, per intentar superar o eliminar al màxim possible tot tipus de discriminació.

Segons l'article (El Bachir, 2013) basat en una recerca sobre l'evolució de l'alumnat estranger escolaritzat a Espanya. El primer estudi que es va dur a terme va ser durant el curs 2009-2010, el tant per cent més elevat d'alumnes estrangers matriculats en els centres educatius espanyols era més nombrós en les etapes educatives inicials, és a dir, en l'educació primària (38,8%), després aquest percentatge anava minvant fins el batxillerat. Les comunitats amb més nombre elevat d'estrangers en les seves aules era a Andalusia, Catalunya i Madrid. L'any següent, en el curs 2010-2011 s'observa un petit increment de les xifres, fent visible l'augment de nins estrangers matriculats en les aules espanyoles.

A Espanya hi ha una gran quantitat d'estrangers però entre aquests els més destacables segons l'article Garcia (2017) "los residentes procedentes de Rumanía (57.373 emigrantes) y

Marruecos (32.478) [...] las dos nacionalidades mayoritarias entre la población extranjera que reside en España” (pág.64).

A partir del que s’ha explicat en línies anteriors, es presentarà a continuació es procedirà a fer un recull en relació a aquests grups

a. Estudi ètnia gitana

En el nostre país podem trobar població gitana arran de la majoria del territori, només en Andalusia resideixen uns 300.000 gitanos aproximadament. Sovint, els historiadors s’han dirigit a la comunitat gitana com un grup homogeni i compacte que ha durat molt de segles (Alonso, 2017).

Els gitanos es caracteritzen per viure en la marginalitat, envoltats de pobresa, d’exclusió social i els quals solen viure en habitatges de baixa classe social, de tipus “chabolista”, el seu treball sol ser marginal i pobre. Encara que aquesta situació no és igual en tots els gitanos, ja que hi ha altres que poden gaudir d’un estatus social més elevat, però això sol passar molt poc (Lera, 2011).

El concepte d’escolarització està relacionat amb el període d’educació obligatòria, on els pares tenen la responsabilitat de matricular als seus fills en un centre educatiu. Podem destacar un aspecte molt important dins aquest concepte, que és l’assistència regulada a l’escola. Per tal de reduir l’absentisme, que es molt comú en els gitanos i poder aconseguir els reptes proposats i superar les expectatives d’èxit (Sánchez, 2012).

A Espanya l’educació obligatòria s’estén durant el període d’educació primària (6-12 anys) i l’Educació Secundària Obligatòria, ESO (12-16 anys).

Els nins gitanos, a més de tenir problemes a l’hora de la seva escolarització, també s’ha d’afegir la seva incorporació tardana al sistema educatiu, i el seu ràpid abandonament de l’escola, deduït com a fracàs escolar. A més, d’incorporar el element del absentisme, ja que es molt típic que els nins i nines gitanos faltin molt a l’horari lectiu, no donen la importància que requereix a l’escola. Segons Sánchez (2012) ens explica el percentatge d’absentisme que podem trobar segons les etapes educatives dels alumnes gitanos:

Abandono de la escuela a edades tempranas. A partir de los 12 años muchos niños abandonan las aulas (en torno al 50 %); en el caso de las niñas, el abandono viene con la llegada de la pubertad. En la ESO, apenas sí hay niños gitanos escolarizados, y el número de niñas aún es menor. En el caso de la Formación Profesional apenas alcanzan el primer grado. En el Bachillerato y la universidad, los niveles y porcentajes son casi nulos. (p.3)

En el 2012 a Espanya es va publicar un nou pla amb el principal objectiu emmarcat en l'accés dels nins i nines gitanos en l'educació infantil, que com s'ha esmentat abans, no és obligatòria. A més proposava l'èxit de l'alumnat gitano durant la seva etapa en l'educació primària, la finalització de l'ESO i així poder aconseguir un augment del nombre d'alumnes de l'ètnia gitana amb estudis o amb una certa formació. Aquesta llei és el Pla Estratègic per a la Inclusió Social de la Població Gitana en Espanya (Cárdenas-Rodríguez, Terrón-Caro & Gimeno, 2019).

En l'article que varen elaborar (Cárdenas-Rodríguez, Terrón-Caro & Gimeno, 2019) varen desenvolupar un estudi analitzant les barreres i dificultats que es podien trobar les alumnes gitanes durant la seva etapa educativa i la relació que mantenien les famílies amb el centre educatiu. Es varen elegir 4 centres ubicats a barris on hi havia un alt grau d'exclusió social a Sevilla i els principals participants eren l'equip docent d'aquests quatre centres. Les tècniques d'investigació emprades van ser una enquesta formada per 80 ítems i grups de discussió, dos concretament, on es va fer ús d'un guió amb preguntes estretament relacionades amb les alumnes gitanes, com les dificultats que podien trobar, també relacionades amb les famílies, les relacions que estableixen amb el centre, les expectatives que tenen, etc. Aquest estudi va mostrar que la situació en que vivien aquestes alumnes incrementava més la seva situació d'exclusió social, caracteritzada més per l'habitatge o la seva ubicació, que no pas per la seva cultura gitana, ja que la gran majoria d'elles provenen de xaboles i la resta de pisos. Les famílies mostren una despreocupació per el procés educatiu dels seus fills, ja que com indica els resultats d'aquest estudi, no solen presentar justificacions quan els seus fills falten a classe, o no solen assistir a les reunions o tutories que concerta tant el centre com els tutors o professors de l'escola, mostrant una baixa participació en la relació entre pares i mares gitanos amb el centre educatiu dels seus fills.

Els resultats obtinguts coincideixen amb les idees que manifesta (Sánchez, 2012) en el seu article, el qual enumera les raons o motius procedents de les famílies gitanes i les raons que procedeixen de les escoles degudes a les dificultats per a la incorporació dels alumnes gitanos al sistema educatiu. En les quals podem trobar:

- Alt grau de sobreproteccionisme procedent de les famílies gitanes sobre els seus fills, degut a la tradicionalitat de la seva cultura o bé per desconfiança.
- Poca importància que donen les famílies a les escoles i al sistema educatiu, no el consideren com un factor que els ajudi a progressar socialment o que no els proporcionarà èxit en la seva vida. Veuen l'educació com únic objectiu de

transmissió de coneixements per tal d'instruir als nins, però no amb una finalitat educativa.

- L'escola ha estat creada per persones que no pertanyen a l'ètnia gitana, per tant la població gitana la veuen com una institució molt rígida i un model educatiu que sempre és igual i no evoluciona.
- Obligatorietat per a complir un horari estricte i tancat el qual els gitanos no solen estar acostumats, ja que tenen una organització del temps i de l'espai totalment diferent.
- Petita falta de formació per part del professorat en vers a la cultura gitana, encara que cada vegada està reduint-se més.

Gran part dels gitanos creuen que l'escola no serveix o que no aporta res a les persones, per això prefereixen que quan els seus fills han arribat als setze anys i ja poden abandonar l'escola, ho facin, per tal de poder en cas dels homes a cercar una feina i en cas de les dones a casar-se i dedicar-se a la cura del seu marit, la seva casa i els seus fills (Cárdenas-Rodríguez, Terrón-Caro & Gimeno, 2019).

Una altra proposta educativa és la que proposa (Sánchez, 2012) centrada en tres moments diferents. La primera centrada en els nins gitanos, per tal de poder aconseguir que puguin ser matriculats a edats primerenques, aconseguir que assisteixin de manera regular a l'escola i proporcionar les mesures necessàries per poder eradicar el prest abandonament de l'escola amb la premissa de fomentar la motivació, el reforç positiu i el suport escolar. En segon lloc, aquesta intervenció també s'haurà de dur a terme amb nins que no pertanyen a l'ètnia gitana, de manera que pugui donar-se el concepte d'interculturalitat, fomentant la cooperació, respecte, tolerància entre ells. I per finalitzar, s'hauria de fer una barreja de nins gitanos i nins que no ho són, trobar-se dos cultures diferents en una mateixa aula o centre educatiu i que es pugui entendre que l'escola és un mitjà pel qual s'afavoreix la convivència de més d'una cultura per mitjà del respecte social.

Una pràctica educativa dirigida a un col·lectiu basat en l'absentisme duta a terme per part de (Carrasco, Moliner, Pinazo & Rodríguez, 2012) selecciona a 9 alumnes gitanos amb una sèrie de característiques pròpies, entre elles l'escassa presència en l'escola a causa de la seva situació personal, ja que molts d'ells fan feina per ajudar en l'àmbit econòmic a casa seva i en cas de les nines es preparen per emprendre una família, casant-se i tenint fills, no donen importància als estudis ja que creuen que serà el seu marit el que es farà càrreg de les rendes familiars, per

això no es molesten en estudiar. Molts d'ells han repetit alguna vegada curs i mostren greus dificultats a l'hora de comunicar-se amb fluïdesa tant per escrit com oralment. Es va difondre un qüestionari als alumnes sobre temes relacionats amb les diferents àrees curriculars i un altre als docents, enfocat a l'actitud dels alumnes envers les activitats educatives practicades a classe. Els resultats obtinguts varen mostrar l'escassa importància dels alumnes en quant a les directrius dels mestres, per la poca implicació a les feines i activitats manades a classe, reflectant la baixa motivació que mostren. En quant als resultats dels qüestionaris realitzats per part dels alumnes, mostren la poca relació que mantenen amb els mestres i reivindiquen poder incloure en les classes espais destinats a augmentar el coneixement de la seva cultura. Aquesta pràctica va concloure amb l'aplicació d'un projecte format per 35 sessions interrelacionades entre sí amb l'objectiu d'aproximar-se a l'atenció de l'alumne gitano envers l'escola. S'ha observat la gran quantitat d'informació extreta dels diversos estudis dirigits a l'ètnia gitana, per la gran influència que tenen en el nostre país i pels seus trets característics marcant una gran diferència entre les cultures que conviuen.

b. Estudi dels marroquins

A continuació, es farà un estudi sobre la població marroquina que viu en el aquest país, Espanya, on es produeixen molts de moviments migratoris, els quals es varen accentuar al inici dels anys 2000, per part de diferents col·lectius que provenien de Sudamèrica i d'Àfrica , que venien a Espanya cercant una millor qualitat de vida, encara que molts d'elles han d'arriscar la seva pròpia vida o inclús la de la seva família com passa amb els immigrants que arriben a les costes espanyoles en pasteres (Cordón, 2020). Han de fer molt d'esforços, deixant el seu tipus de vida amb el principal propòsit de cercar una bona feina i poder aconseguir doblers per mantenir a la seva família i dotar-la dels serveis mínims, com l'alimentació i la salut.

De cada vegada és més comú l'arribada d'immigrants a Europa, però encara més la dels marroquins a Espanya, la gran majoria són musulmans, la religió dels quals és l'Islam. Provocant que es despertin sentiments entre la població espanyola relacionats en contra d'ells pels prejudicis de la violència i el terrorisme. Degut als esdeveniments passats, com poden ser l'atemptat succeït a Estats Units dia 11 de Setembre, que va tenir un ressò en tot el món i els que varen succeir concretament a Cambrils, Catalunya; varen ser l'origen de despertar en la resta de persones un cert sentiment de discriminació relacionada a la seva religió (Islam) i l'ètnica que encara està en la ment de tota la societat espanyola (Mendoza, 2017).

Aquesta informació concorda amb la que ens proporciona (Martínez-León, Ballester-Roca & Ibarra-Rius, 2017) el col·lectiu més rebutjat per la societat espanyola, és el marroquí i això és

degut a dos motius. El primer, està relacionat amb la història que tenim a Espanya, amb la presència àrab de la conquesta en la Península Ibèrica i l'expulsió dels moriscos a partir de la reconquesta espanyola. El segon motiu, té a veure amb les notícies negatives que es difonen, provocant en la població el despertar d'un sentiment de rebuig i creació de prejudicis relacionats amb la violència, el terrorisme... assignat a la seva religió i la seva ètnia.

Es va realitzar una proposta destinada a l'Educació Secundària dins l'àrea curricular de llengua i literatura dirigida per (Martínez-León, Ballester-Roca & Ibarra-Rius, 2017). El principal objectiu és una educació literària i intercultural a partir de la lectura de dos llibres relacionats entre ells. Ambdues protagonistes acaben d'arribar a Espanya procedents del Regne del Marroc, visualitzant les diferències culturals que hi estan presents, tenen el repte d'integrar-se i desenvolupar un sentiment de respecte per la cultura existent, però sense perdre la seva identitat d'origen. En els dos llibres, trobem situacions racistes i xenòfobes, a les que s'han d'enfrontar i superar les protagonistes. Per dur a terme aquesta proposta, es varen formular una sèrie de preguntes abans i després de la lectura dels llibres per posar en comú entre els alumnes tant en petit grup com gran grup. L'objectiu és que el lector sigui capaç d'augmentar els seus coneixements envers a la cultura àrab, es situï en el lloc de les protagonistes i sentin que a vegades hi coexisteixen més d'una cultura, desenvolupant un sentiment de respecte a totes les persones i cultures.

L'alumnat marroquí també és un dels grups caracteritzat per ser sensibles a l'exclusió de la societat, això pot ser degut a diferents ítems, entre els quals podem destacar segons (López-Rubio, 2013) quan arriben a Espanya solen estar aïllats per motius econòmics, desconeixement de la nostra llengua, baix nivell cultural... Falta de suport per part de les famílies als seus fills quan s'inicien en un centre educatiu totalment nou, la incertesa pot despertar una inseguretat en el nin/a que afecti a les seves relacions socials i al rendiment escolar. Una dada molt rellevant destacada en aquest estudi, és l'edat en la qual abandonen el seu país d'origen, perquè quant més majors són, més dificultats tenen per adaptar-se.

Segons l'estudi dut a terme per part (El Bachir, 2013) es van realitzar una sèrie d'entrevistes dirigides a dos grups, el primer orientat a unes 20 famílies marroquines i el segon a 5 mestres i directors. Per part de les famílies, moltes es veuen incapacitades per ajudar als seus fills, ja sigui perquè estan tot el dia fent feina fora de casa o perquè tenen dificultats per entendre l'idioma, l'espanyol. Molts de pares realment no saben com és el rendiment escolar dels seus fills, no s'estableix gaire relació entre l'escola i les famílies, per tant un dels principals objectius és incrementar aquesta relació, per tal d'aconseguir una millora en els estudis dels alumnes estrangers. No és fàcil per a les famílies marroquines, ja que també han de bregar amb una sèrie

de dificultats, relacionades amb l'àmbit laboral, econòmic, cultural, etc. A mesura que els nins van creixent, augmenta la passivitat dels pares, donant lloc a l'increment d'hores que passen els seus fills davant els dispositius electrònics, davalla la comunicació familiar entre pares i fills i entre pares i professors.

c. Estudi dels romanesos

La població romana és el tercer i darrer grup de població que s'estudiarà en aquest TFG, ja que és també un dels col·lectius més abundants que podem trobar a Espanya, tal i com s'ha expressat en línies anteriors situades en la introducció de les línies d'investigació.

Segons indica (Acero & Martínez, 2019) podem trobar tres situacions familiars diferents entre la procedència de romanesos, la primera d'elles són l'arribada de fills els quals els seus pares havien vingut a Espanya per treballar. Aquests nins tenien unes certes dificultats per adaptar-se, per qüestions d'idioma i perquè els seus pares feien feina la majoria d'hores al dia, per tant inicialment es sentien marginats per la societat, per aquest motiu havien de cercar altres nins que pertanyin a la mateixa cultura. La segona situació familiar, està formada per aquells nins nascuts a Espanya que els seus progenitors eren romanesos, coneguts a Romania o per altra part, que es varen conèixer en el nostre país, Espanya. Aquests nins, des del primer moment varen aprendre la llengua del país d'acollida, és a dir, l'espanyol i varen escolaritzar-se en el sistema educatiu, per tant a diferència dels de la primera situació, aquests no varen sofrir un aïllament, encara que varen mantenir el romanès en l'entorn familiar. La tercera situació, i no menys important que les altres, és bastant semblant a la segona esmentada anteriorment, ja que aquests nins procedien d'un progenitor d'origen romanès i un altre d'origen espanyol.

A Burgos es va realitzar un estudi per part de (Salaburu, 2012) per poder analitzar el grau d'integració dels nins romanesos en el sistema educatiu. Es varen realitzar una sèrie d'enquestes de 4 col·legis en total, els quals integraven en les seves aules a nins romanesos. Per accedir al centre havien de presentar-se a unes proves, generalment orientades a l'àrea matemàtica, per decidir a quin curs pertanyien segons els seus coneixements. En resum, en quant a les escoles, les quals varen realitzar les enquestes, presentaven plans d'acollida per alumnes procedents de l'estranger i a més s'observa l'existència d'activitats relacionades amb l'intercanvi cultural. En quant als alumnes, inicialment solien tenir problemes d'idioma, però ho superaven amb facilitat, ja que l'espanyol i el romanès procedeixen ambdós del llatí, per tant presenten algunes semblances. En relació a les famílies, solen haver problemes de comunicació família-escola, i a més, varen presentar la manca de participació en els diferents actes escolars.

Aquesta informació concorda amb la que ens proporciona Ion, Solé & Cabanach (2011) en el seu estudi realitzat entre els diferents centres de la comunitat catalana, on s'afirma que la participació i la relació amb les famílies romaneses tenen un índex baix:

Este tema es muy importante aquí, donde para conseguir que los padres se impliquen tenemos que hacer no sé cuantas llamadas a los padres. Tenemos algunos casos de este tipo. Los padres a veces olvidan que tienen una responsabilidad moral. Y quizás este fenómeno pasa también con los padres de los niños que viven en España. Los padres tienen cada vez menos tiempo para dedicar a los hijos. (p.31)

L'objectiu d'aquest estudi segons Ion, Solé & Cabanach, (2011) és observar com influeix el sistema educatiu d'origen de l'alumne, en el seu procés d'integració a les escoles espanyoles, en aquest cas, catalanes. També es reflecteixen els coneixements, competències i valors procedents d'una altra cultura, la integració i inclusió de l'alumnat romanès i la percepció que tenen els docents respecte els alumnes estrangers. A més, mostra la necessitat de fomentar el suport en l'àmbit social, educatiu i cultural per intentar que la inclusió de l'alumnat estranger sigui un procés més ràpid i que el professorat estigui adequadament format per a poder superar barreres racistes com els prejudicis i els estereotips.

6. La interculturalitat, facilitador de l'educació inclusiva

A continuació s'explicarà com es pot arribar a tenir una societat on predomini la inclusió educativa, no només dins les aules, sinó en tots els contextos possibles, per tal de poder aproximar-nos a una realitat intercultural com en la que vivim avui en dia en el nostre país.

Com s'ha esmentat al inici d'aquest treball, el qual està basat en aconseguir dos principals objectius, on el primer d'ells explicat en l'apartat anterior, tracta sobre l'estudi de les diferents línies d'investigació actuals i ara s'enllaçarà amb els conceptes d'interculturalitat i educació inclusiva.

Segons l'article publicat (Antón, Aparicio, García, & Migallón, 2016) s'hauria de fomentar l'educació intercultural, basada en una educació dirigida a tota la comunitat, amb la premissa de respectar, conèixer i acollir a les persones en la seva diversitat, intentant conscienciar cap a la multiplicitat cultural. L'educació intercultural es regeix per una sèrie de normes. Entre aquestes podem destacar l'acceptació, l'agraïment i l'avaluació de la diversitat cultural sense haver d'excloure a cap membre que forma la nostra societat degut a les diferents característiques que el conformen. Ser capaços de fer front a les situacions de racisme i tenir l'ímpetu per poder rompre amb les barreres mentals dels prejudicis, tot això partint de l'ajuda essencial que han de

mostrar els membres docents per saber posar en pràctica metodologies basades en la cooperació entre els alumnes.

Si volem dirigir-nos cap a una societat inclusiva, no només els professors han d'estar preparats, sinó que també ho ha d'estar el centre. És important el PEC (Projecte Educatiu de Centre) un document que pretén millorar l'àmbit de l'educació en la qual abasta tota l'escola o institució educativa.

El PEC ha d'estar plantejat des d'una vista de la inclusió educativa, tal i com diu Trens (2014):

Proyecto educativo de centro, se aborda el significado de la diversidad del alumnado, los modelos de educación inclusiva, aportando claves para el diseño y la práctica de medidas educativas, organizativas y didácticas que permitan atender a la diversidad de todos desde contextos educativos de inclusión, proponiendo una posible estructura del plan de atención a la diversidad, como documento inherente al PEC, de acuerdo a la normativa legal vigente. (p.56)

El PAD (Pla d'Atenció a la Diversitat) tracta sobre un document que forma part del Projecte Educatiu de Centre.

En aquest document podem trobar una sèrie de mesures que es prevenen per poder atendre a tots els alumnes en la seva diversitat, els recursos a emprar per aconseguir-ho, com es durà a terme, és a dir, la orientació educativa i tota la part de l'avaluació d'aquest, per saber si hi ha qualque a aspecte a revisar o canviar (Gobierno Vasco, 2012).

En aquest document s'han d'incloure una sèrie de principis a complir els quals ho explica Trens (2014):

El plan de atención a la diversidad representa, una oportunidad para incentivar y promover procesos de reflexión conjunta y tomar acuerdos para promover el modelo de educación que responda a la diversidad de necesidades educativas de todo el alumnado. El plan de atención a la diversidad (PAD) [...] ha de regirse por los principios de normalización e inclusión. En él se incluirán medidas curriculares y organizativas flexibles y adaptadas a la realidad del centro para la atención integral al alumnado. Asimismo, el PAD debe contener un *plan de acogida* para facilitar la integración, participación e implicación de los "recién llegados". (p.65)

Si el propòsit és treballar la integració de la inclusió educativa mitjançant l'educació, s'ha de saber coordinar-ho de manera profunda, a partir de les directrius marcades a un centre. És primordial desenvolupar correctament aquests documents que serviran per analitzar si s'estan complint o almenys aproximant als objectius que s'han de complir a nivell global.

No només es tenen en compte el PAD i el PEC, hi d'altres que tenen una gran rellevància, com són el Pla de Convivència, el qual està destinat, valgui la redundància, a la convivència de tots els membres que conformen l'escola.

Segons el MECD (2017) la creació del Pla Estratègic de Convivència Escolar sorgeix a partir de:

Nace como herramienta que posibilite la coordinación institucional necesaria para que nuestros centros educativos sean espacios en los que se garantice el éxito escolar, que facilite la acción educativa a todos los agentes implicados en la formación de nuestros jóvenes, que procure el acceso a la formación de toda la comunidad educativa [...] para contribuir a la mejora de la convivencia escolar mediante la aportación conjunta de todas las estructuras del sistema educativo español. (p.7-8)

Basat en la resolució dels conflictes que a vegades inevitablement sorgeixen, i no només dins l'àmbit educatiu, sinó en la nostra vida quotidiana, per això és important des de l'escola i de ben petits conscienciar als infants de com afrontar els problemes que ens sorgeixen a partir del diàleg. En pensar també de quina manera podem millorar les nostres condicions de vida i les relacions que establim amb els altres, és a dir, les relacions interpersonals.

Per posar-ho a la pràctica en un centre educatiu, es podria plantejar una sèrie d'hores a la setmana dedicades a tallers per reforçar habilitats socials i conèixer-se millor els uns amb els altres, poder descobrir nous aspectes de les persones amb les quals convius diàriament en l'escola.

En el cas dels alumnes nouvinguts, aquest pla de convivència els hi facilitarà la seva adaptació i integració dins el centre i amb els seus companys, aconseguir una formació com a alumne, col·laborar i participar en totes les activitats educatives.

Es pot dur a terme a partir d'una convocatòria voluntària per alumnes que es sotmeten a una votació per part dels seus companys, amb l'objectiu principal de convertir-se en mediadors per aproximar-se a la resolució del conflicte i protegir als seus companys i observar quines són les seves dificultats o pors per eradicar-les.

7. Intervenció dins les aules

Una vegada centrats en les principals línies d'investigació en relació a la interculturalitat i l'educació inclusiva, s'aprofundirà en el segon objectiu específic d'aquest TFG, és a dir, estudiar la interculturalitat com un facilitador per fomentar l'educació inclusiva a l'etapa d'educació primària.

Segons (Moya, 2017) explica en la seva tesis el naixement en 1990 a Espanya d'un nou projecte, conegut amb el nom Projecte Roma. La intenció d'aquest, estava enfocada a les famílies, escoles i a la societat en general, és a dir, als diferents contextos socials i no només centrada en els individus. Té com a propòsit centrar-se en els alumnes des de la perspectiva de les seves

possibilitats i no les dificultats de cada un, partir de la base igualitària on totes les persones presenten diferències entre elles i per tant s'hauria d'utilitzar donant-li un valor educatiu, aprenent d'això. El seu principal focus, que coincideix amb la primera fase, la més important del projecte, són les famílies que presenten uns trets característics molt definits, amb la premissa de que tothom és apte per aprendre i gaudir d'una educació de qualitat i equitativa. Entre els anys 2009 – 2013 va tenir una gran ressonància en la comunitat d'Andalusia, on tenien com a principal objectiu construir una escola basada en pràctiques educatives inclusives, dotant-la d'una escola que inclou a tot el seu alumnat, intenta afavorir la participació de tot el context educatiu i secundada en els Drets Humans.

Per tant, el Projecte Roma és un projecte pedagògic i didàctic de l'escola inclusiva, dirigit a totes les persones que presenten qualsevol tipus de discapacitat o bé que posseeixen qualsevol característica, motiu pel qual pugui ser exclòs.

El principal objectiu per aconseguir sustentar una pràctica educativa orientada a la inclusió i dins un marc d'interculturalitat, s'adquireix duent a terme activitats dins l'àmbit escolar, de manera general implicant a totes les famílies, els alumnes i la resta de la comunitat educativa, fins a l'aproximació d'un context més específic centrat en tots els alumnes que conviuen dins una mateixa aula.

L'article de (Garcia, 2017) presenta un nou programa, anomenat PALI (Activitats Extraescolars pel Suport Lingüístic) per tal de fomentar l'aprenentatge als nins estrangers la nostra llengua, és a dir, el castellà, els quals tenen dificultats per adquirir-la o presenten un total desconeixement d'ella. Entre les funcions destaquen l'ensenyança de la llengua amb l'ajuda dels professionals encarregats d'aquesta àrea, l'assignatura de la llengua castellana, dels tutors i de l'equip docent. Facilitar el procés d'incorporació de l'alumnat nouvingut donant-li el suport, confiança i motivació necessari. Per últim, com s'ha esmentat anteriorment, la integració de les famílies dels alumnes, són un aspecte molt important a tenir en compte, per aquest motiu és essencial concretar una sèrie d'entrevistes o reunions més contínues amb els pares dels nins nouvinguts, per tal de poder comunicar els avanços i com volem o drem a terme l'adquisició dels continguts i la resolució dels objectius. Per tal de poder avaluar el progrés de l'alumnat en aquest programa, es farà ús d'una sèrie de proves on s'analitzi el grau de consolidació de la comprensió i expressió de la llengua. Resulta tant important aprendre la llengua de destí del lloc on et trobes degut al impacte immens el qual influeix dins el desenvolupament de les relacions interpersonals amb la resta de la comunitat educativa. Dins l'etapa de l'educació primària, a la qual va dirigida aquest TFG, s'ha de treballar inicialment

l'adquisició de vocabulari en les etapes més inicials per poder facilitar el procés de la lectoescriptura.

Totes aquelles activitats que es volen dur a terme per afavorir la interculturalitat dins un àmbit inclusiu, han de tenir una correspondència significativa amb les relacions interpersonals, i s'han de desenvolupar en contextos heterogenis, és a dir, on podem trobar una gran diversitat de cultures, religions, ètnies, etc., sempre partint del respecte i la tolerància cap a ells.

Per aquest motiu, es proposen les següents activitats, pensades per poder desenvolupar-les dins un aula per part de tots els alumnes, o a nivell més global, amb tots els membres d'una escola, per tal d'aconseguir adaptar el context a una nova realitat intercultural.

Presenten (Rodríguez & de Prado, 2018) una sèrie d'activitats i recursos per treballar la interculturalitat en els centres educatius, basant-se en la diferència i pluralitat cultural. On destaquen activitats introductòries com per exemple, explicar un poc d'on provenen cada un dels membres que participa en aquesta activitat, per tal de fomentar una relació més profunda amb la resta de persones, propiciant una aproximació a les diferents cultures que trobem. Una vegada finalitzada aquesta introducció, el que es pot fer és proposar una dinàmica que consisteixi en trobar diferències i similituds que presenten cada un en relació a la resta de membres. El propòsit d'aquesta activitat es basa en entendre que encara així hi hagi persones que pertanyen a altres cultures, es poden mostrar forts lligams entre dos cultures que a cop d'ull pareix que no tenen relació entre elles. Una de les activitats que es treballen i que són d'important rellevància són les propostes destinades a treballar els estereotips i els prejudicis, i no només saber què suposen i a qui afecten, sinó ser capaços de reduir-los amb la finalitat de poder eradicar-los.

Ara a continuació es presentaran una sèrie d'activitats emmarcades en l'àmbit de l'educació intercultural fomentant l'educació inclusiva, ja que són interessants perquè els alumnes que participen en aquestes activitats es poden posicionar en les diverses situacions i contextos en què es troben persones d'altres cultures, les quals poden sofrir qualsevol tipus de discriminació.

a. Role-playing

Una activitat que semblaria molt important és el role-playing, és a dir, un joc basat en adoptar una sèrie de rols. És una eina educativa que permet posicionar-te en la situació d'una altra persona per tal d'aconseguir visualitzar una determinada circumstància des d'un punt de vista empàtic. Es basa en la dramatització d'un diàleg i la interpretació de la situació en concret que pugui causar un conflicte, permetent despertar en l'infant la identificació d'un problema per tal

de generar l'empatia, el comportament de respecte cap als altres, la resolució d'aquesta dificultat, amb el principal objectiu de conscienciar a l'alumne les seves habilitats empàtiques. L'ús del role-playing permet comprovar, a través de mecanismes corporals les diverses situacions; permet entendre els errors i aprendre a canviar-los per actuar de manera correcta i precisa. Una altra de les seves característiques és ajudar a fomentar les relacions socials amb altres persones i saber anticipar les conductes que s'han de dur a terme segons la situació contextual. Per finalitzar, una destacable avantatge que proporciona aquesta estratègia de treball, és que converteix als subjectes en persones actives, amb llibertat d'expressió i creativitat dins diàlegs que són elaboracions pròpies de cada persona (Knappe & Barberá, 2000).

Un exemple de role-playing relacionat amb la interculturalitat i l'educació inclusiva, seria posar com a situació conflictiva una discriminació racial per part d'una sèrie determinada d'al·lots cap a un nin estranger nou vingut en l'escola.

Els objectius a treballar són:

- Millorar i desenvolupar noves activitats amb una visió inclusiva.
- Promoure la interacció entre els iguals (alumne-alumne).
- Fomentar l'educació basada en els valors per tal d'aconseguir formar a éssers emocionals.
- Despertar en els infants la importància de l'educació inclusiva.

b. Connexió intercultural

Segons (Prats & Vilà, s.f) extret de la pàgina de convivència, el contacte intercultural és una de les estratègies més afectives per treballar la interculturalitat, ja que permet als alumnes establir un contacte directe amb altres persones que pertanyen a cultures diferents a les seves pròpies. Això ha proporcionat establir una major importància a les experiències que sorgeixen entre els diferents estudiants d'altres cultures. Tot i així, aquestes interaccions s'han de programar bé i de manera pausada. Un exemple, seria escriure una carta o bé, en el temps en que es situïn els protagonistes, redactar un correu electrònic per tal d'enviar-ho a alumnes de països diferents, explicant com és la cultura del nin d'origen i la del nin que la rep, és una alternativa per a aprendre mútuament d'una manera diferent i més dinàmica, on fins i tot es poden establir diferents llaços emocionals.

Els objectius que a treballar amb aquesta activitat són:

- Fomentar les relacions entre persones de diferents cultures.
- Promoure l'educació multicultural.

- Saber destacar quines són les diferències que hi ha entre les persones i fomentar els valors del respecte cap a ells o elles.

c. Webquest

Segons l'article (Prats & Vilà, s.f) el qual el podem trobar en la pàgina de convivència, explica una activitat dinàmica per dur a terme dins l'aula. El Webquest es basa en llançar una pregunta general inicial, la qual farà als alumnes reflexionar sobre una sèrie de preguntes que hauran de resoldre amb l'ajuda del cercador d'Internet. A més, aquesta activitat promou el treball cooperatiu entre els diferents companys de la classe, primer és realitzarà en grups de dos, és a dir, en parelles i després en grups més nombrosos. Una vegada que han anat resolvent les hipòtesis plantejades a la introducció d'aquesta dinàmica obtindrem una informació global sobre els diferents alumnes que conformen una classe. És important tenir en compte que s'ha de dur a terme en un context multicultural, per poder investigar sobre múltiples cultures; aprenent amb l'ajuda dels nostres companys per tal de saber d'on provenen, quina és la seva cultura d'origen, amb el propòsit de conformar la seva identitat.

Objectius a aconseguir amb el desenvolupament d'aquesta dinàmica:

- Saber aplicar un filtre a la informació, només centrant-se en la que és necessària.
- Fomentar el treball cooperatiu, en equip.
- Promoure l'ús de les noves tecnologies.

d. Analitzem imatges

Una activitat per a conscienciar a la comunitat sobre tot allò que implica la interculturalitat, podem projectar a tots els alumnes d'una mateixa classe, una imatge representativa d'una cultura. Els nins l'hauran d'analitzar, i intentar trobar les semblances i diferències que poden observar respecte la cultura pròpia de cada un d'ells.

Finalment, es pot investigar sobre quina cultura és, que es creïn hipòtesis i finalment cercar les característiques que la defineixen i la seva història.

Els objectius que es volen aconseguir són:

- Sensibilització dels alumnes envers a les diferents cultures.
- Fomentar diferents valors, entre ells el respecte, la valoració d'allò diferent.
- Despertar la motivació i interès dels alumnes en vers a la recerca d'informació i dades.

e. Treball cooperatiu

Una de les estratègies que es deuen usar en les escoles, és l'aprenentatge a partir del treball cooperatiu de tots els alumnes. Està basat segons Parra & Garcia (2012):

Aprendizaje colaborativo o cooperativo, nos referimos a un sistema de aprendizaje basado en las interacciones entre los integrantes de un equipo. Es en sí mismo un proceso, en el que de forma gradual e intencionada, los miembros de un equipo se hacen “responsables” del aprendizaje de cada uno de los demás integrantes. (p.36)

És una forma de treballar de manera conjunta amb els companys, on es poden treballar diferents estratègies, com per exemple millorar les relacions interpersonals a partir de la comunicació i la conversa amb diferents persones, adoptar una actitud respectuosa i de responsabilitat en les tasques realitzades en les diferents activitats i essencialment, millorar la competència de saber treballar amb altres persones que tal vegada no opinen o pensen igual que la resta.

Treballar de manera cooperativa permet un millor desenvolupament de la capacitat que es té per a la construcció dels coneixements, ja que aquests no només són elaborats per una sola persona, sinó que compten amb l'aportació de diferents membres, cada un segurament amb diferents punts de vista. Encara que es destacable el fet de que encara que s'adopti una manera de treballar de manera cooperativa i col·laborativa, no significa que no s'hagi de treballar de manera independent (Sales, 2004).

Una vegada que s'ha explicat què és el treball cooperatiu i quins avantatges pot aportar als alumnes, ara s'ha d'entendre la relació que manté amb l'educació intercultural.

Treballar de manera cooperativa, implica relacionar-se amb tots els membres que formen el grup, per tant entren en contacte les relacions socials, la iniciació al procés de socialització, on poden interactuar persones que pertanyen a diferents cultures, per tant és necessari desenvolupar una actitud d'empatia i ajuda.

f. Tutoria entre iguals

A continuació, s'introduirà una nova forma per a treballar dins l'aula, aquesta és a través de la tutoria entre iguals, ja que està estretament relacionada amb el punt anterior, el treball cooperatiu, una de les metodologies per a treballar la inclusió.

L'aprenentatge entre iguals consisteix en poder adquirir els coneixements i desenvolupar les destreses i habilitats a partir d'una ajuda activa i recíproca entre els iguals, on tothom surt beneficiat. Treballar entre iguals transforma al company de feina en un estil semblant a un mestre en el procés de transmissió de coneixements. Es poden incloure una sèrie d'avantatges

ja que no és la mateixa relació que té un mestre professional amb un nin o un alumne (Topping, 2015).

Segons (Díaz, Vidal & Gil, 2016) apunten a que mitjançant el treball basat en les tutories entre iguals, es millora el rendiment escolar dels alumnes, en les diverses àrees curriculars es nota un increment en la velocitat i comprensió lectora. Els beneficis que atorga, van més enllà de les àrees curriculars, influeix de manera positiva en el fet de sentir-se realitzat com a persona, ser capaç d'oferir ajuda a qui ho necessiti, adoptar una actitud positiva envers el procés d'ensenyança aprenentatge, augment de la motivació i de la autoestima a l'hora de desenvolupar diferents activitats. En relació al terme d'interculturalitat, presenta beneficis a causa de que es milloren les relacions de comunicació entre els diferents membres i es valora la diversitat com un aspecte positiu.

En conclusió, s'ha pogut observar com incorporar les tutories entre iguals en les dinàmiques escolars, poden atorgar una millora en les relacions interpersonals dels alumnes, fomentant l'educació inclusiva basada en el respecte, l'acceptació a la diversitat, el treball en grup i col·laboratiu.

g. Jornades interculturals

Les jornades interculturals solen ser diferents tipus d'activitats o tallers que es desenvolupen en els centres educatius, amb el propòsit de poder donar a conèixer per part dels alumnes les diferents cultures que hi conviuen en un mateix context.

Per exemple, donar a conèixer les diferències lingüístiques, escrivint una paraula en diferents idiomes, pintar o manifestar un símbol representatiu de cada una de les cultures, així com realitzar tallers culinaris on els alumnes/professors puguin mostrar a la resta dels seus companys menjars quotidians que formen part de la seva cultura o del seu país, els asiàtics poden fer la recepta del sushi, els marroquins un plat de cuscús, etc.

A més, es poden realitzar tallers destinats a mostrar vestimentes pròpies de cada cultura, d'aquesta manera podran mostrar als companys quines són les robes més típiques, com els mocadors dels romanesos, el hiyab, etc.

Per finalitzar les jornades interculturals, es pot fer una reunió grupal on es posi en comú tot el que han après durant aquestes jornades interculturals, els conceptes que ja coneixien i aquells que encara no saben i volen aprendre. A través d'aquestes activitats i tallers realitzats es fomenta treballar la identitat i diversitat cultural, així com la convivència basada en el respecte a la resta.

Saber detectar i reduir els prejudicis i els estereotips relacionats amb altres cultures diferents a la pròpia.

h. Treball amb les famílies

Per finalitzar aquest apartat on s'han presentat una sèrie d'activitats emmarcades dins l'àmbit de l'educació intercultural per fomentar l'educació inclusiva, s'hauria de fer referència a la importància que tenen les famílies en aquests contextos, destacant l'activa comunicació i participació que haurien de presentar amb els centres educatius.

La participació de les famílies en les escoles es pot presentar de dues formes diferents segons (Gallart, 2012), per una banda trobem la participació informativa, aquella que es desenvolupa a través de les reunions i tutories programades pels diferents professionals que formen els centres educatius. En aquest model se informa a les famílies sobre el progrés que s'està duent a terme amb el seu fill en relació al procés d'ensenyança-aprenentatge, els objectius que ja s'han assolit i aquells que encara falten aconseguir. També es poden incloure temes com el comportament, la relació amb els adults i entre els iguals, etc. Per una altra banda, trobem el model de participació consultiva, on les famílies presenten un grau més elevat de participació en comparació al model anterior. Això, és degut a que les famílies es junten i formen òrgans representatius escolars, encara que no poden influir en els processos d'actuació per part de l'equip docent.

(Monarca & Rueda, 2013) va dur a terme pràctiques participatives amb les famílies on es destaca la importància que té la implicació dels pares, com un dret i un aspecte necessari i natural. Aquestes tenen un gran impacte en la presa de decisions centrades en el desenvolupament educatiu tant a nivell dels alumnes com de l'escola, així com també influeixen en el procés d'ensenyança-aprenentatge.

Com a futurs mestres, per una banda es pot dur a terme diferents tallers o activitats on les famílies puguin participar, com per exemple que es faci una visita a la setmana per part del pare, de la mare o tot dos, on hagin de desenvolupar una activitat diferent dins l'aula en la qual es troba el seu fill, adaptada al nivell escolar que aquest es trobi.

I per l'altre banda, l'escola pot organitzar jornades familiars on els pares participin i col·laborin en les diferents activitats que es desenvolupen, interactuant amb els seus fills, amb la resta de pares i finalment, també amb l'equip docent.

8. Conclusions

Les conclusions d'aquest treball fi de grau giren en torn a l'objectiu inicialment proposat, estudiar la interculturalitat en el context de les aules de l'educació primària, com una oportunitat per intentar aconseguir una aproximació a una educació inclusiva, la qual s'ha intentat aconseguir a partir de l'estudi de dos objectius específics, dels quals es parlarà en les següents línies.

En un primer moment, s'ha destacat una sèrie de conceptes que estan estretament relacionats amb la interculturalitat, degut a la importància que té avui en dia en una societat dinàmica, la qual es troba en constant canvi, com és el cas de l'espanyola.

Els humans són éssers racionals que necessiten mantenir interaccions socials amb les persones que formen el seu entorn, aquestes poden estar caracteritzades per tenir uns trets específics que siguin diferents o xoquin amb els propis, degut a les diferències en quant a la religió a la qual pertanyen, a l'idioma, color de la seva pell, maneres d'expressar-se i de viure la vida.

Per aquest motiu és important conscienciar als nins, ja des de petits, és a dir, en el moment en què prenen consciència de les diverses situacions que els envolten, per tal de promoure aquest sentiment positiu envers a la multiculturalitat, ja que permet enriquir a les persones només pel fet de poder aprendre d'altres cultures i tenir més coneixements culturals, a més del que ja tenen de la pròpia cultura, perquè aquesta no és l'única ni la millor que existeix.

Un dels objectius principals d'aquest treball és conèixer quines són les línies d'investigació dels diferents grups representatius en relació a la interculturalitat i a l'educació inclusiva, per poder observar com és la vida o en quines circumstàncies viuen les persones que es veuen excloses de la societat a la qual pertanyen sense cap motiu aparent, només per les seves diferències culturals, en relació amb la resta de persones que viuen al seu voltant.

L'estudi realitzat ha girat en torn a l'ètnia gitana, als marroquins i als romanesos.

Els gitanos són un dels grups culturals amb més antiguitat i els quals han mantingut les seves idees, una idees que són molt característiques, al llarg del temps. En relació amb l'educació, són característics la majoria d'ells per la tardana escolarització dels seus fills en les escoles, a més destaquen per l'elevat grau d'absentisme i prest abandonament de les classes. Tot això és degut a múltiples motius, entre els que destaquen la poca rellevància que donen a l'activitat escolar, posant per davant d'aquesta la importància per formar una família durant l'edat adolescent.

Els marroquins són un dels col·lectius més nombrosos que viuen a Espanya i que solen sofrir una certa discriminació i exclusió de la societat, degut a què molts d'ells pertanyen a la religió

islàmica, a la que atribueixen un sentiment de rebuig per relacionar-la amb el terrorisme i el yihadisme, fet que desemboca en actituds xenòfobes i racistes.

Per finalitzar amb les línies d'investigació, podem trobar als romanesos, una cultura que també predomina bastant en el país i la qual es caracteritza per una cultura on inicialment no presenten moltes dificultats a l'hora d'adquirir l'espanyol, però sí solen tenir dificultats prèvies a l'hora de relacionar-se dins l'escola.

Arrel d'això, es reivindica la importància que té la institució educativa, per ser un dels principals òrgans encarregats de fomentar l'eliminació o reducció dels prejudicis davant la diversitat de les persones i treballar per aconseguir la igualtat de condicions entre la població.

El sistema educatiu ha d'aprofitar la interculturalitat com un facilitador per adoptar una mirada inclusiva cap a la forma d'educar als diferents alumnes. Ha de saber conscienciar a la societat sobre l'existència de diverses cultures, sempre partint del respecte, la valoració cap a elles i a més intentar eliminar els prejudicis o les barreres mentals que a vegades se'ns imposen sense cap motiu. Els centres educatius són els establiments que més afavoreixen el desenvolupament d'una educació intercultural, perquè alberguen una multitud de membres que pertanyen a diverses comunitats i regions de tot el món, on els nins han de conviure i relacionar-se entre ells.

A partir de la importància que implica l'escola s'introdueixen una sèrie de documents essencials per poder fer front a la incorporació de l'educació intercultural amb una mirada inclusiva dels alumnes que formen part d'un centre. És important una bona organització i seguiment dels documents inclusius, entre els quals es pot destacar el Projecte Educatiu de Centre, document basat en el millorament de l'educació a nivell global, el Pla d'Atenció a la Diversitat, on s'incorporen mesures per ser capaços d'atendre a la diversitat dels alumnes i finalment, el Pla de Convivència, destinat a la resolució pacífica dels problemes i a millorar les relacions entre els diferents membres que conviuen en un mateix context.

Un incentiu que resulta positiu per a fomentar la interculturalitat entre els companys, són les hores lectives que comparteixen junts a l'escola, les quals destaquen en abundància. Si s'intenta acostumar als infants des de ben petits a veure un paisatge multicultural, vivint des d'un primer moment amb ell mateix, a la llarga seran persones que tindran una visió més oberta a una realitat diversa.

Finalment, un dels darrers apartats que inclou aquest TFG fa referència al segon objectiu plantejat a l'inici d'aquest document, el qual fa referència a entendre la interculturalitat com un facilitador per fomentar l'educació inclusiva. Per aquest motiu s'han desenvolupat una sèrie d'activitats pensades per a que siguin emprades en contextos educatius. El propòsit d'aquests són afavorir que aquelles persones que en qualsevol moment de la seva vida s'han sentit

marginades o excloses a causa de diferents motius, siguin els seus companys els quals es situïn en la seva posició per poder entendre'ls, ajudar-los i a més saber que no hi ha res dolent en compartir un mateix espai multicultural.

Per a que tot funcioni, s'ha de treballar tant a nivell específic, és a dir, dins les aules on destaquen les relacions d'alumne-professor, com també a nivell general, en relació al funcionament de l'escola. És molt important afavorir la comunicació i la bona relació entre tots els membres i a més resulta essencial per als nins nouvinguts o per aquells que estiguin en perill de ser exclosos, la participació activa de les seves famílies. La participació i col·laboració de les famílies són un dels aspectes més importants que s'haurien de treballar tant per part de l'escola com per part dels pares, ja que poden ajudar a aconseguir grans progressos.

Per concloure, s'ha volgut posar en un punt de reflexió aquesta temàtica de treball per entendre i veure fins a quin punt la societat és conscient sobre la importància que presenta la incorporació de la diversitat en tots els contextos, partint d'una de les institucions més importants com és l'escola, la qual s'ha de coordinar amb la resta de professionals per millorar el futur de la resta de persones a partir d'afavorir les relacions interpersonals dins la seva diversitat.

9. Bibliografia.

- Acero, J. M. A., & Martínez, Ó. N. (2019). Evolución del alumnado rumano en la educación obligatoria. Ciudad Real 2004-2013. *Revista Prisma Social*, (25), 1-22.
- Aguado, D. C. (2020). La protección de la educación intercultural a nivel internacional. Retos y avances en la sociedad plural del siglo XXI. *Educación para el Bien Común: hacia una práctica crítica, inclusiva y comprometida socialmente*, 593-600.
- Agüero, R. A. (2007). Una propuesta educativa para atender la diversidad en el contexto de aula. *Revista Electrónica Educare*, 1, 119-140.
- Alonso, M. L., & Martínez, C. T. (2011). Educación multicultural y bienestar social del profesorado. *Revista Argentina de Ciencias del Comportamiento*, 3(3), 32-37.
- Alonso, M. S. (2017). Gitanos: la historia olvidada. *Andalucía en la historia*, (55), 6-7.

- Álvarez, C., & Urbano, D. (2013). Diversidad cultural y emprendimiento. *Revista de Ciencias Sociales (Ve)*, 19(1), 154-169.
- Antón, C., Aparicio, R., García, R., & Migallón, J. (2016). Manual de apoyo para la prevención y detección del racismo, la xenofobia y otras formas de intolerancia en aulas. *Madrid: Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia. Secretaría General de Inmigración y Emigración. Ministerio de Empleo y Seguridad Social.*
- BOE (2006). Ley Orgánica de Educación. Recuperado de <https://www.boe.es/boe/dias/2006/05/04/pdfs/A17158-17207.pdf>
- Cárdenas-Rodríguez, R., Terrón-Caro, T., & Gimeno, M. C. M. (2019). Educación Primaria y alumnas gitanas. Análisis de las barreras sociales en contextos de exclusión. *Revista de Investigación Educativa*, 37(1), 75-91.
- Carrasco, L., Moliner, L., Pinazo, R., & Rodríguez, B. (2012). Gitanos con mayúsculas Proyecto de innovación educativa. *Fòrum de Recerca*, (17), 951-962.
- Castaño, F. J. G., Moyano, R. A. P., & del Castillo, Á. M. (1997). La educación multicultural y el concepto de cultura. *Revista Iberoamericana de educación*, 13, 223-255.
- Cordón, J. A. F. (2020). Presentación. Demografía: Cambios en el modelo reproductivo. *Dossieres EsF*, (36), 4-7.
- De-Juan-Vigaray, M. D., Meroño, M. C. P., & Bueno, M. Á. B. (2014). Multiculturalidad, interculturalidad y desarrollo personal en el EEES. *Revista de Comunicación de la SEECI*, (35), 46-63.
- Delbury, P. (2020). ¿Racismo en la educación inclusiva? Una mirada desde la interculturalidad crítica. *Revista Electrónica Educare*, 24(1), 1-15.

- Díaz, M. M., Vidal, A. D., & Gil, A. B. (2016). Yo aprendo contigo y tú de mí. Experiencia de tutoría entre iguales. *Fòrum de Recerca*, (21), 633-657.
- Dietz, G. (2017). Interculturalidad: una aproximación antropológica. *Perfiles educativos*, 39(156), 192-207.
- Domingo, M. G., & Morales, E. S. (2017). El rol del profesional del Trabajo Social en una coyuntura de crisis: oportunidades de la adaptación a un contexto cambiante. *Trabajo social global-Global Social Work: Revista de investigaciones en intervención social*, 7(12), 47-68.
- El Bachir, N. E. (2013). *El rol de la familia marroquí en la educación de los hijos antes y después de la migración*. Universidad de Almería, Andalucía, España.
- Escudero, J. M., & Martínez, B. (2011). Educación inclusiva y cambio escolar. *Revista iberoamericana de educación*, 55(1), 85-105.
- Essomba, M. (1999). Los objetivos de la educación intercultural: aspectos diferenciales de su función y naturaleza. *Construir la escuela intercultural. Reflexiones y propuestas para trabajar la diversidad étnica y cultural*. Barcelona: Editorial GRAÓ.
- Gallart, M. S. (2012). Participación de las familias y de la comunidad en la educación intercultural. *Seminario valores educativos y ciudadanos: La interculturalidad en el entorno educativo*, 1-12.
- García, S. P. (2017). *Análisis de la atención y apoyo lingüístico a alumnos inmigrantes en dos contextos europeos: una propuesta para la mejora de la enseñanza de lenguas adicionales*. Universidad de Granada, Andalucía, España.
- Gobierno Vasco. (2012). Plan Estratégico de Atención a la Diversidad en el marco de una Escuela Inclusiva, 2012-2016. Recuperado de

https://www.euskadi.eus/contenidos/documentacion/inn_doc_esc_inclusiva/es_def/adjuntos/escuela-inclusiva/100011c_Pub_EJ_Plan_diversidad_c.pdf

- Grimson, A. (2008). Diversidad y cultura. Reificación y situacionalidad. *Tabula rasa*, (8), 45-67.
- Ion, G., Solé, M. D. B., & Cabanach, R. G. (2011). La experiencia escolar de origen y la inclusión del alumnado rumano en las escuelas primarias catalanas. *Educacion y diversidad= Education and diversity: Revista inter-universitaria de investigación sobre discapacidad e interculturalidad*, 5(2), 17-36.
- Knappe, P. P. & Barberá, E. L. (2000). *Introducción al role-playing pedagógico*. España: Desclée De Brouwer.
- Lera, M. J. (2011). Pobres, gitanos y excluidos: estudio de caso de un asentamiento gitano. *Hábitat y Sociedad*, (3), 51-65.
- Llera, J. B. (2011). La educación inclusiva. *Padres y Maestros/Journal of Parents and Teachers*, (338), 5-9.
- López, J. L. (2012). Facilitadores de la inclusión. *Revista de Educación inclusiva*, 5(1), 175-188.
- López-Rubio, S. M. (2012). *Prácticas de crianza y problemas de conducta en preescolares: un estudio transcultural*. Universidad de Granada, Andalucía, España.
- Martínez-León, P., Ballester-Roca, J., & Ibarra-Rius, N. (2017). Identidades fronterizas y pertenencias plurales: diversidad e interculturalidad a través de la educación literaria. *Didáctica: Lengua y Literatura*, (29), 155-172.

- Mendoza Carmona, B. E. (2017). *Historias y trayectorias de éxito académico: jóvenes musulmanas de origen marroquí en la educación superior de Cataluña*. Universidad Autónoma de Barcelona, Cataluña, España.
- Millán, T. R. (2000). Para comprender el concepto de cultura. *UNAP Educación y desarrollo*, *I*(1), 1-11.
- Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. (2017). Plan Estratégico de Convivencia Escolar. Recuperado de: <https://sede.educacion.gob.es/publiventa/plan-estrategico-de-convivencia-escolar/convivencia-escolar-espana-politica-educativa/21878>
- Morilla, P. P. (2016). *Beneficios de la educación inclusiva: Implicaciones desde una perspectiva personal y social*. Universidad de Granada, Andalucía, España.
- Moya, C. G. (2017). *Estudio, análisis y valoración del cambio en la forma de concebir el currículum en educación infantil en un centro educativo de un barrio periférico de granada sustentado en el modelo del proyecto roma. Estudio de caso*. Universidad de Málaga, Andalucía, España.
- Pallarès, M. P. (2014). El legado de Paulo Freire en la escuela de hoy. De la alfabetización crítica a la alfabetización en medios de comunicación. *Teoría de la educación*, *26*(1), 59-76.
- Parra, D. A., & Gracia, B. D. (2012). Trabajo cooperativo y competencias transversales: una experiencia de la web 2.0 aplicada a la asignatura de educación social e intercultural (grado de maestro de primaria) en la facultad de educación. Universidad de Zaragoza. *Revista Iberoamericana para la Investigación y el Desarrollo Educativo*, *2*(4), 34-51.
- Parrilla, Á. (2002). Educación Inclusiva. *Revista de educación*, *327*(1), 31-48.
- Peñalva, A., & Aguilar, M. (2011). Reflexiones sobre la interculturalidad en las aulas. *Educación y diversidad*, *5*(1), 73-85.

- Poats, S. (2010). Una reflexión sobre la interculturalidad desde la Antropología. *Letras Verdes. Revista Latinoamericana de Estudios Socioambientales*, (7), 7-10.
- Prats, E.& Vilà, R. (s.f). *Educació per al desenvolupament personal la ciutadania. El currículum des d'una perspectiva intercultural*. Recuperat el 2 de maig de 2020, de: <http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0060/88512dc7-b8e8-46cf-b0db-547b0fbdc193/interculturalitat-ciutadania.pdf>
- Rodríguez, R. C., & de Prado, M. G. (2018). Herramientas y actividades interculturales en educación primaria. *Experiencias pedagógicas e innovación educativa: Aportaciones desde la praxis docente e investigadora*, 382-388.
- Salaburu, A. (2012). Análisis sobre la integración de los escolares rumanos de educación primaria en Burgos. *Inguruak: Soziologia eta zientzia politikoaren euskal aldizkaria. Revista vasca de sociología y ciencia política*, (53), 138-159.
- Sales, A. C. (2004). Hacia una escuela inclusiva e intercultural: los proyectos de trabajo como propuesta curricular y formativa. *XXI. Revista de educación*, (6), 139-154.
- Sánchez, M. Á. M. (2012). Aprendizaje e interculturalidad en las aulas: la escolarización y educación de la etnia gitana. *Estilos de aprendizaje: investigaciones y experiencias: [V Congreso Mundial de Estilos de Aprendizaje]*, Santander, 27, 28 y 29 de junio de 2012.
- Suescún, R. L. (2013). *Inmigrantes en España: territorio y movilidad. análisis de los perfiles, distribución territorial y movilidad espacial de los inmigrantes residentes en España*. Universidad de Pamplona, Navarra, España.
- Topping, K. (2015). Tutoría entre iguales: Método antiguo, nuevos avances. *Infancia y Aprendizaje: Journal for the Study of Education and Development*, 38(1), 14-29.

Verdeja, M. A. J. (2014). El proyecto educativo de centro y la atención a la diversidad: factores clave para la calidad educativa. *Acción pedagógica en los centros escolares: Enfoque teórico y práctico*, 55-68.

Verdeja, M. (2020). Diversidad cultural en la escuela: un espacio idóneo para la construcción de una ciudadanía crítica e inclusiva. *Educación para el Bien Común: hacia una práctica crítica, inclusiva y comprometida socialmente*.